

GUILLEM PONÇ, UN NOTARI RURAL AL SEGLE XIV¹

JORDI SAURA NADAL²

Resum

El present treball busca oferir la trajectòria professional i vital de Guillem Ponç, notari baix-empordanès de la segona meitat del segle XIV. L'examen dels documents episcopals i, sobretot, el de l'extensa documentació notarial conservada, possibilita un estudi de caràcter prosopogràfic que ens acosta a la figura i al recorregut de l'individu. Finalment, l'anàlisi exhaustiva del seu testament i de dos inventaris postmortem ens permet conèixer diferents aspectes de la vida material i quotidiana d'un notari de la ruralia empordanesa del 1300.

Paraules clau

Notariat, rural, baix-medieval, Baix Empordà, Ruplà.

Abstract

The present work offers the professional and vital trajectory of Guillem Ponç, notary of the second half of the fourteenth century. The examination of episcopal documents and, above all, that of the extensive notarial documentation preserved, enables a prosopographic study that brings us closer to the figure and the life of this individual. Finally the exhaustive analysis of his will and of two postmortem inventories allows us to discover different aspects of the material and daily life of a rural notary of 1300.

Key words

Notary, rural, Late Medieval Ages, Baix Empordà, Ruplà.

INTRODUCCIÓ

En la prolífica literatura medieval podem trobar nombroses referències a la figura del notari, personatge capital de l'edat mitjana. Des del retrat

¹ Aquest article s'inscriu en les activitats del projecte El Notariat públic en la Mediterrània Occidental. Escriptura, institucions, societat i economia (segles XIII-XV) (Ministerio de Ciencia e Innovación. PID2019-105072GB-I00).

² Universitat de Barcelona - Institut de Recerca en Cultures Medievales (IRCV). jordi_saura14@hotmail.com

indecent i burlesc de Cepparello de Prato, notari negligent, en la novel·la inicial de la primera jornada del *Decameró* de Boccaccio, fins a les contínues aparicions d'aquesta figura en els discursos moralistes de l'època, com els d'Eiximenis, els autors medievals s'ocuparen d'intentar reflectir la visió particular que tenia la societat d'aquest personatge singular.

No obstant, la historiografia, excepte alguns pocs estudis de figures més o menys excepcionals (Gunzberg, 1994, p. 373-387; Ferrer, 2018), ha prestat poca atenció al perfil i a les vides personals d'aquests professionals de l'escriptura, sovint ocults sota l'ombra de llur treball (Fenjean, 2008, p. 169-182), més encara si ens atenem als notaris d'àmbit rural (Forns, 1994, p. 559-578). Així, més enllà d'analitzar, gràcies a la conservació dels volums notariais, la seva faceta professional com a fedataris públics i valedors jurídics d'innombrables instruments, i més enllà de l'examen d'algunes de les seves biblioteques, de vegades impressionants (Turull, 1988, p. 27-51; Hernando, 1995; Iglesias, 1996; *Ibidem*, 2001, p. 57-78; Piñol, 1999, p. 125-152;), allò cert és que coneixem bastant poc sobre la vida privada del notari, sobre l'home que s'amaga darrere dels documents (Amman-Doubliez, 1991, p. 169-204).

En aquest sentit, historiadors com Chantal Amman-Doubliez, seguint els plantejaments dels múltiples treballs de Jean Paul Poisson (1985, 1990), proposen una anàlisi de caràcter prosopogràfic i, àdhuc, genealògic de l'ofici notarial, per obtenir un estudi de caràcter sociològic que ha d'aportar una altra dimensió a la història del notariat, més enllà de les anàlisis de l'evolució de la mateixa institució al llarg dels segles (Amman-Doubliez, 1991, p. 173).

Amb tot, en el present treball s'ofereix una aproximació a alguns aspectes de la vida laboral, però també personal, del notari empordanès Guillem Ponç (mort el 19 de juliol de 1374). L'anàlisi de la documentació episcopal de Girona i la dels protocols d'aquest notari possibilita no sols reconstruir parcialment la seva carrera professional, sinó també obtenir dades interessants sobre l'individu. En aquest sentit, la troballa i l'estudi del seu testament, atorgat el mateix dia de la seva mort, i el de dos inventaris *postmortem* dels seus béns,³ ens permet recrear des d'una perspectiva o marc genèric la vida més privada d'un notari rural català de finals del segle XIV.

³ AHG Ru 500, f. 47r-48v; f. 69r-71r; f. 73r-74r.

LA TRAJECTÒRIA VITAL DE GUILLEM PONÇ

Encara que la majoria de notícies disponibles del notari Guillem Ponç el situen entre les terres baix-empordaneses de la Bisbal i Ruplà, el més probable és que fos natural de la vorera septentrional del riu Ter, en els límits de l'actual comarca de l'Alt Empordà. En l'acta del seu nomenament com a notari de la Bisbal, atorgat pel bisbe de Girona el 8 d'abril de 1349, Ponç és qualificat de “clergue tonsurat, oriünd de la vila de Bàscara”,⁴ el possible origen familiar. Tot i així, just després, en la mateixa notificació episcopal de l'arribada d'un nou notari adreçada a Guillem Frigola, batlle bisbalenc, es naturalitzava a Ponç com “d'Ullastret”, on devia residir fins aquell moment.⁵

En efecte, en un document de novembre de 1353, en què consta com a habitant i notari de la Bisbal, ell mateix reconeixia haver residit en altre temps a la vila d'Ullastret,⁶ d'on sabem, a més, que el setembre de 1345 n'era ja notari.⁷ El vincle personal amb aquesta vila es reforçava, a més, amb la relació mantinguda amb la confraria de la capella de Sant Andreu de l'Estany, a la qual deixava uns pocs sous en el seu testament. Desconeixem, però, si fou en l'escrivania d'Ullastret on Ponç començà a fer els seus primers passos com a notari. Sigui com sigui, des d'aquesta vila, la següent destinació en la seva carrera professional fou la notaria episcopal de la Bisbal, on ja hi és documentat el 1346,⁸ en paral·lel als seus primers treballs a Ruplà.⁹

Així, tot i els buits documentals d'aquests anys inicials de la vida de Ponç, veiem com és possible esbossar-ne mínimament uns primers passos que, aparentment, recorren els límits de l'Empordà. D'aquesta manera, des de Bàscara fins a Ullastret, amb el seu pas per la vila de la Bisbal, i amb vincles familiars a la zona de la Tallada (on sembla que s'establiren els seus

⁴ ADG G-22 f. 93r-93v.

⁵ ADG U-12 f. 61r-61v.

⁶ AHG LB 1636 (1353 novembre 4).

⁷ AHG Ru 473, f. 86r. D'aquesta manera, Ponç tindria la doble facultat d'actuació tant als dominis episcopals, per autoritat pública conferida per la mitra gironina, com també en tot el comtat d'Empúries, per autoritat del comte emporità, senyor directe de l'escrivania d'Ullastret. Aquesta última autoritat encara la utilitzaria, suposadament, el maig de 1358, en un instrument redactat a Vulpella si és que es tracta de la mateixa persona (referència a AHG Ru 17, 1366 octubre 22).

⁸ AHG LB 1633. Manual (1346 novembre 21-1347 agost 23).

⁹ AHG Ru 468 (1346 octubre 31-1347 agost 10).

pares i germans),¹⁰ Guillem Ponç acabaria la seva trajectòria professional i vital a Rupjà, on finiria els seus dies.

Els inicis professionals

Ens manquen dades per conèixer en profunditat l'etapa de formació de Ponç. El seu primer contacte amb les lletres podria haver-se produït en alguna parròquia rural, on hauria pogut aprendre els rudiments gràfics més elementals i preparar-se per a la cerimònia de la tonsura (Baucells, 1992, p. 436), però no sabem si els seus estudis tingueren continuïtat. En aquest sentit, no seria estrany que Guillem pertanyés a una família rural més o menys ben posicionada, que hauria estat capaç de sostenir l'educació d'un fill durant una temporada. L'existència d'uns mínims estudis explicaria el nomenament de Guillem, el 1350, com a jutge ordinari de la cúria de Rupjà, un càrrec normalment ocupat per jurisperits experts, molts d'ells llicenciats en lleis.¹¹ Per tant, aquest fet ens podria indicar el bastiment d'una bona base formativa de caràcter juridicolegal, materialitzada, com veurem, en una petita biblioteca de títols jurídics.

També desconeixem els orígens professionals del futur notari, ni com i amb qui va assolir l'aprenentatge necessari per desenvolupar correctament les funcions notariales. És probable que, seguint els costums de l'època, el jove Guillem s'hagués iniciat com a aprenent en l'oficina d'algun notari proper, on hauria adquirit les nocions bàsiques de la redacció dels documents (Antuña, 2018, p. 287). En aquesta primera escripària, Ponç hauria anat adquirint a nivell pràctic, *morando in arte* i diàriament, tot el bagatge formatiu necessari

¹⁰ Així es desprèn, altra vegada, del seu testament, en el qual fa un seguit de deixes a les esglésies de Sant Esteve de Maranyà, Sant Julià de Verges i Santa Maria de la Tallada, per a la celebració de misses per a la seva ànima i la dels seus pares, Guillem i Beatriu. A més, el seu germà Ramon tenia unes terres situades entre la Tallada i Verges, als llocs anomenats "Feixa des Pla" i "Pedregar". AHG Ru 493, f. 16r, 17r, 17v; AHG Ru 15 (1363 octubre 15). A la Tallada, àdhuc, Ponç hi tenia un fill espuri anomenat també Guillem, a qui nomenà procurador a l'abril de 1359. AHG Ru 10 (1359 abril 6).

¹¹ Per exemple, Guafred Bertran, jurisperit i notari de Rupjà l'any 1309 (AHG Ru 490, f. 200r), Bernat Llapart, jurista i jutge de la Bisbal, Rupjà i Sant Sadurn el 1322 (ADG, G-3, f. 129v-130v) o Guillem de Pi, jurista natural de Llagostera, nomenat jutge de Rupjà a l'octubre de 1362 (ADG, U-46, f. 63v-64).

per desenvolupar correctament l'*ars notariae* (Pagarolas, 1994, p. 63-64).¹² Per proximitat, no seria estrany trobar-lo en aquests primers moments vitals i professionals en la notaria episcopal de la vila de Bàscara, regentada a mitjan segle XIV pels Sanç, parents dels homònims notaris de Rupjà. Tot i així, a hores d'ara hem de situar els seus primers treballs a la notaria d'Ullastret.

ACTIVITAT PROFESSIONAL, UNA INTENSA CARRERA

A la notaria de la Bisbal (1346-1362)

No és fins l'any 1346 quan comencem a documentar la intensa activitat notarial que desplegarà Guillem Ponç al llarg de la seva vida. El novembre d'aquest any, segurament procedent de l'escrivania d'Ullastret, ja el trobem treballant a la notaria de la Bisbal, a les ordres del notari titular del lloc, Francesc Ballester, fins a la mort d'aquest, ocorreguda a finals de l'any següent.¹³

La tasca de Ponç com a notari de la Bisbal es desenvolupà, gairebé sense interrupcions, durant aquests anys del tombant del 1350, com demostren no sols els sis volums notariais conservats de la seva activitat (Auladell *et al.*, 2017, vol. I, p. 94-95),¹⁴ sinó també diversos documents de la mitra gironina, a la qual satisfieia periòdicament el preu de l'arrendament de l'escrivania.¹⁵

A partir de la mort de Ballester, Ponç actuaria com a regent de la dita notaria,¹⁶ com confirmaria el nomenament episcopal de l'abril de 1349, referit més amunt. Un mes després, el 16 de maig de 1349, el bisbe li venia per dos anys els emoluments de la dita scrivania pel preu de 500 sous

¹² Comptem amb exemples pròxims en l'espai i en el temps en aquest sentit, com el cas de Ramon, fill menor de Pere Resta i Ermesenda, que és posat pels seus pares sota el mestratge de Ramon Bou, àlies Orsoles, notari de Castelló d'Empúries, que es compromet a ensenyar-li durant dos anys l'ofici notarial. Vegeu una transcripció d'aquest interessant document en el primer volum de l'obra de Josep M. Pons i Guri i M. Josepa Arnall i Juan (1993, p. 186-188, làmina 79).

¹³ AHG LB 1695, f. 1v-2r. La família Ballester era titular de la dita notaria des de finals del segle XIII (SAURA, 2019, p. 18-20).

¹⁴ Es tracta de cinc manuals notariais i un llibre de testaments, quantitat que podria incrementar-se en un intent d'identificar l'autoria d'alguns volums de notari desconegut.

¹⁵ Entre molts d'altres: ADG G-22, f. 137r; G-24, f. 64v.; ADG, G-24, f. 200. s.d.

¹⁶ Per una notícia posterior, de gener de 1357, sabem que el bisbe Arnau de Montrodon (1335-1348) li atorgà la regència de la notaria, atesa la mort de Francesc Ballester (ADG, Notularum, G-36, f. 49-50).

anuals.¹⁷ Tot i així, sembla que no en seria el titular. Així, al gener de 1357, el bisbe Berenguer de Cruïlles, sense voler perjudicar Caterina, filla i hereva en la dita notaria per Francesc Ballester, prorrogava la regència de Ponç fins que la dita hereva hi trobés un regent.¹⁸ En aquest sentit, dos mesos després, el 24 de març, Caterina presentà com a substitut del seu pare Pere Avinent, de Pals, que fou immediatament ratificat pel bisbe.¹⁹ A partir d'aquest moment, no podem assegurar quin fou el paper de Ponç dins la notaria bisbalenca, tot i encara redactar un llibre de testaments en aquests anys.²⁰

Tanmateix, cal dir que la seva feina a la Bisbal havia anat compaginant-se, com veurem, amb els seus primers treballs a la vila de Ruplà des de 1347, fins i tot exercint-ne les funcions de jutge de la cúria senyorial del lloc entre 1350-51 i 1352-53. Allò cert és que, malgrat aquesta doble actuació en les dues escribanies, veiem com al llarg d'aquests anys inicials de la dècada dels cinquanta disminueix la seva activitat professional a la Bisbal mentre que, per contra, augmenta considerablement l'exercida a Ruplà. La materialització del seu definitiu trasllat a la vila de Ruplà se segellaria, molt probablement, el 17 d'abril de 1359 amb la venda de la seva casa de la Bisbal.²¹

L'establiment a la vila de Ruplà

La presència de Guillem Ponç a l'escribania de Ruplà ja es documenta des de gener de 1347, quan participà en la redacció d'un manual conjunt amb els notaris Pere Costa, Bernat Salvador i Bernat Oller.²² A partir de llavors, realitzarà de forma intermitent alguns treballs esporàdics. Entre agost de 1347 i gener de 1348, per exemple, clouria un nombre reduït d'actes en un volum del dit Oller.²³ Al setembre de 1351, el bisbe de Girona li concedia la llicència de posar en forma pública tots els contractes rebuts pels notaris de Ruplà,²⁴ i ja el 1353

¹⁷ ADG G-22, f. 137r.

¹⁸ ADG G-36, f. 49-50. Sembla que ja des de 1355 la mitra gironina tenia intenció de vendre l'escribania bisbalenca, a falta d'un titular clar. ADG U-27, f. 63v (1355 octubre 3).

¹⁹ ADG G-36, f. 111r-111v. No hem documentat cap protocol notarial conservat de Pere Avinent per a la notaria de la Bisbal, tot i que sabem que hi actuà.

²⁰ AHG LB 1694 (1356-1362).

²¹ AHG Ru 10 (1359 abril 17). Els compradors eren els esposos Guillem Rigalf i Caterina, i la mare del primer, Dolça. El preu estipulat fou de 990 sous barcelonesos de tern.

²² AHG Ru 468 (1346, octubre 31 - 1347, agost 10).

²³ AHG Ru 475.

²⁴ ADG U-18, f. 144 (1351 setembre 15).

sembla que Ponç tenia en el seu poder les escriptures de la notaria.²⁵ Entre els biennis de 1350-51 i 1352-53,²⁶ a més, Guillem, encara notari de la Bisbal, exerceix paral·lelament les funcions de jutge ordinari de la cúria de Rupjà, fet que, a la vegada que li atorgaria una notable significació, l'acabaria d'empènyer professionalment cap a aquesta vila en els anys centrals de la dècada.

En efecte, el 15 de desembre de 1355, finalment, iniciaria el que serà el primer dels 34 volums notariais (26 llibres de notes, 5 manuals notariais i 3 capbreus senyorials) que avui disposem del seu treball a Rupjà fins a l'any de la seva mort, el 1374. Aquesta gran quantitat de protocols conservats constitueix, de fet, el resultat visible d'una gran i intensa activitat notarial desplegada per Ponç en aquesta vila, arribant a cloure, significativament, un volum per semestre de mitjana.

L'estudi de tota aquesta extensa i rica documentació, una mínima part de la qual ja hem analitzat (Saura, 2019; 2021), permet també posar en relleu el nivell d'ascens professional i la rellevància social que adquirí Guillem Ponç dins de la comunitat local com a notari de la vila i com a agent al servei dels designis episcopals, aspecte, aquest darrer, que no tractarem aquí. La seva imprescindible tasca professional el converteix en un personatge de confiança per als seus clients, que cerquen els seus serveis i, sovint, el seu consell, per a la resolució dels principals assumptes contractuals. De fet, per la notaria de Rupjà molt probablement hi passaren la major part dels veïns de la vila i dels seus encontorns en algun moment de la seva vida per a l'escripturació de tot tipus de negocis. D'aquesta manera, la notaria de Ponç, ubicada en un dels centres neuràlgics de la vila, i per la inexistència d'oficines més properes, es va erigir com a centre notarial i pol d'atracció contractual de la zona, com hem pogut demostrar (Saura, 2021).

A la vegada, però, en el present estudi ens interessa destacar que la disponibilitat d'una major documentació notarial suposa directament o indirecta un conseqüent i considerable increment de les dades relacionades amb el perfil personal de Guillem Ponç, molts cops atorgant o beneficiari dels mateixos instruments. Tot i així, per l'extensió d'aquest treball, a continuació només procedirem a analitzar en profunditat tres documents transcendentals per a la vida de l'individu en qüestió. Estem parlant del seu testament, atorgat

²⁵ ADG, U-23, f. 1v. Es tracta d'un document del 3 d'agost de 1353 en què el bisbe mana a Ponç portar a Girona totes les escriptures que aquest tingui de l'escribania de Rupjà.

²⁶ AHG Ru 476; AHG Ru 505.

el mateix dia de la seva mort, i la posterior redacció de dos inventaris dels seus béns, sense renegar, però, de la informació que ens proporcionen altres dades disponibles.²⁷

LA MORT DEL PERSONATGE

Guillem Ponç va morir el divendres 19 de juliol de 1374, a l'hora de completa. La notícia del seu traspàs fou recollida, segurament pel seu ajudant, Ramon d'Orts, en el revers de la coberta anterior del seu darrer llibre de notes.²⁸ També, per motius que no podem aclarir, fou indicat en el marge superior d'un foli del llibre de notes de l'any 1361 (*"Anno a nativitate Domini M^oCCC LXXIII, XIX die julii, migravit ab hac luce Guillelmo Poncii, notario de Rupiano"*).²⁹

És molt difícil aventurar la seva edat aproximada a l'hora de la mort. Atenent als límits legals establerts en les Constitucions de Catalunya, que fixaven com a condició indispensable per als nous aspirants a l'exercici de la funció notarial una edat mínima de vint-i-quatre anys,³⁰ Guillem, documentat per primera vegada com a notari d'Ullastret el 1345, podria rondar la cinquantena en el moment de la seva mort.

Durant el mateix dia del seu òbit, malalt però conscient, havia dictat les seves darreres voluntats, on declarava hereu universal el seu fill Guillem, futur notari de Rupjà i d'altres viles empordaneses. A ell li deixava la regència de l'escrivania rupianenca, tot i la seva edat pupil·lar.³¹ Ramon d'Orts, escrivà jurat del notari moribund, i Francesc Guinard, després, s'encarregarien entre

²⁷ Vegeu la transcripció disponible del testament del notari i del segon dels inventaris a SAURA, 2019, apèndix documental 1, doc. 12 i 14.

²⁸ "Divendres a XIX de juliol de l'any de Nostra Senyor M CCC LXXIII, a hora de completa, passà d'esta vida en G. Pons, notari del castell de Rupjà." AHG Ru 500 (coberta anterior). Una pràctica habitual, la de la memòria familiar, entre la documentació de caràcter privat (PIÑOL, 2018, p. 38-42), més si implicava un alterament en el funcionament de l'escrivania.

²⁹ AHG Ru 11 (1361 maig 8).

³⁰ *Constitucions y altres drets de Cathalunya* (1704), vol. I, lib. IV; tit. XIII; const. II].

³¹ Per unes notes recollides en el revers de la coberta posterior del volum de l'any 1370, sabem que el petit Guillem va néixer el 20 de setembre de 1365, i foren els seus padrins el prior del monestir d'Ullà (possiblement, Dalmau de Godell) i una *donna*, de la qual desconeixem el nom. Per la seva part, la filla petita, Beatriu, segons la mateixa anotació, nasqué el dimarts 16 d'abril de 1370, i fou batejada el diumenge següent, 21 d'abril. La referència conclou amb la interessant notícia que alguns veïns portaren a la mare de la nena, mentre jeia al llit després del part, una sèrie de coses, sobretot gallines, possiblement com a regal (AHG Ru 490, coberta posterior).

1373-1376 i 1376-1388, respectivament, d'exercir com a regents substituïts en nom de l'hereu Guillem, fins a la seva majoria d'edat.

Els marmessors del seu testament haurien de ser el seu confessor, Gerald Celrà, rector de la capella del castell Foixà i antic sagristà de Rupjà, el seu gendre Bernat Marquès, de Monells,³² el seu germà Ramon Ponç, de la Tallada (tots absents en aquell precís instant) i Graïda, la seva segona muller.³³ A ells els encomanava la missió de fer complir correctament una sèrie de donacions, la majoria de caràcter religiós, en diferents esglésies de la zona, amb les quals hauria existit algun tipus de vincle personal durant la seva vida. En aquest sentit, creiem significatiu l'oblit de la Bisbal en aquesta darrera voluntat, malgrat tots els seus anys de treball com a notari en aquella vila.

Amb tot, gran part dels llegats religiosos es destinaven a l'església de Sant Vicenç de Rupjà, d'on era parroquià des de feia vint anys i en el cementiri de la qual elegia sepultura mitjançant el pagament de 5 sous als seus clergues. Manava, a més, que durant el dia del seu enterrament s'entreguessin 12 diners a cada prevere que intercedís per a la salvació de la seva ànima, i que se celebrés un novenal després de la seva defunció. Al compte dels oficis divins s'hi afegien 20 sous destinats a misses per a la seva ànima i la de la seva primera muller, Alaïdis, a més de certes quantitats per a la dels seus pares en diferents esglésies de la zona de la Tallada. A més, deixava 12 diners a la sagristia de Sant Vicenç de Rupjà, 5 sous als ciris ardents del Cos de Crist d'aquesta església, 12 diners a la candela de la capella de Santa Maria de Rupjà i 12 diners anuals per a la il·luminació del temple.

Al llarg del testament, a més, van apareixent alguns familiars i persones properes al notari. D'aquesta manera, en el moment de la seva mort es recordava de les seves dues filles. A la petita, Beatriu, encara en edat pupil·lar, li deixava 3.000 sous en concepte de legítima paterna, una quantitat considerable que hauria de satisfer en el moment oportú i en diferents

³² Bernat era fill de Joan Marquès, draper de Monells, amb qui Guillem Ponç havia mantingut cert contacte des d'almenys 1345 (AHG Ru 473, f. 86r). La bona posició econòmica d'aquesta família sembla evident, no només pel que fa a la venda de draps (per exemple, AHG Ru 472, f. 64v-65r), sinó també amb la participació en nombroses transaccions de capital. Bernat Marquès, fins i tot, disposava d'una esclava de nació tàrtara, anomenada Blanca, que havia comprat el 1371 a Jaume Ramon, i que el juliol de 1376 vengué per 25 lliures a Guillem Ponç, de la Tallada, fill de Ramon, germà del nostre notari (AHG Ru 19, f. 140r-140v).

³³ Sembla que era natural de la vila de Besalú, on el 1372 encara vivia el seu avi, Bernat Sagardí, i hi havia mort la seva mare (AHG Notarial Ru 496 f. 167v-168r).

terminis el seu tutor, Bernat Marquès, i altres amics pròxims, mitjançant l'administració tutelar dels seus béns. A la filla major, Caterina, casada amb el mateix Marquès almenys des de 1361,³⁴ i, segurament filla de la primera muller de Ponç, li concedia 5 sous com a suplement de la seva herència ja satisfeta en temps de les seves núpcies.

Graïda, la seva esposa, i el seu gendre Bernat prenen un paper destacat en el testament del notari. A la primera, a qui manava que se li restituís tot el seu dot i lucre nupcial, li atorgava plena potestat sobre els seus béns (*“dominam et potentem de omnibus bonis meis”*), mentre visqués casta i busqués sempre la utilitat i el bé pel seu hereu. Al segon, Bernat, li donava lliure disposició sobre tots els seus béns i amplis poders per poder vendre'ls i distribuir-los sense problemes, juntament amb la resta de marmessors, amb l'objectiu de satisfer els seus possibles deutes i perjuris.³⁵ A més, com hem dit, el nomenava tutor dels seus fills pupils, Guillem i Beatriu, cunyats seus, mentre durés la seva minoria d'edat, als quals hauria de cuidar, mantenir i nodrir diligentment, així com de fer inventari dels seus béns per a l'efectiva administració de la seva tutela. En els anys següents, ajudant-se en alguns moments d'algun procurador, Marquès s'encarregaria de gestionar l'economia dels infants, també amb la compra d'alguns violaris.³⁶

Finalment, Ponç deixava fins a 9 florins d'or d'Aragó, una de les quantitats més elevades del testament, al seu ajudant o macip (*“macipio meo”*), Mateu Celrà, en remuneració dels seus serveis prestats. En efecte, Celrà, que era clergue tonsurat de la capella de Santa Maria de Foixà, i que realitzava segurament tasques auxiliars o àdhuc d'escriptura d'alguns instruments a la

³⁴ Segons una referència en un document del 23 de novembre de 1361 (AHG Ru 12). La relació dels Ponç amb la família Marquès, drapers de Monells, sembla venir d'enrere. El 23 de setembre de 1345, per exemple, Guillem Ponç, com a notari d'Ullastret, apareixia en un document de deute a favor de Joan Marquès, pare del dit Bernat (AHG Ru 473, f. 86r). El patriarca Marquès sembla que li hauria cedit a Guillem Ponç la percepció de diversos violaris l'any 1364, rendes que el novembre de 1369 Ponç li retornà, potser després d'haver passat dificultats econòmiques (AHG Ru 488, 1369 novembre 25).

³⁵ Aparentment, l'únic deute que es desprèn del testament és el contret amb Alomar, sagristà difunt de Rupjà, al qual devia 150 sous del preu de l'hospici en què ara vivia, que suposadament havia estat del dit sagristà.

³⁶ Per exemple, dos violaris de 15 sous, comprats el 18 de desembre de 1374 i el 9 de febrer de 1375 (AHG Ru 75, f. 26r-28r i 108r-111v). El fet de residir a Monells dificultava el desenvolupament correcte de les seves tasques de tutor, per la qual cosa el 19 de gener de 1375 va nomenar com a procurador Guillem Alou, de Rupjà, per atendre la utilitat i també certs negocis dels dits pupils, de cara a requerir algunes quantitats pendents degudes al notari difunt (AHG Ru 75, f. 58v-59v i 59v-60r).

notaria de Rupjà, apareix documentat molt freqüentment en aquests anys a l'escrivania, i, de fet, es troba present, dies després de la mort de Ponç, en el procés de redacció del seu inventari.

Breus notes sobre els inventaris de béns

Efectivament, una setmana després de la mort de Guillem Ponç es va procedir a la redacció de dos inventaris diferents dels seus béns, tot i que complementaris.³⁷ El primer, realitzat el 2 d'agost, es va fer a càrrec de la muller del notari, Graïda, qui s'ocupà d'inventariar tots els béns del seu difunt marit, com era obligació de les vídues a Catalunya (Comas, 2015, p. 91-137). El segon inventari de béns, pràcticament idèntic al primer, es va fer l'endemà, el 3 d'agost, just després de la confirmació de la tutela dels pupils a Bernat Marquès per part del jutge ordinari de la cúria de Rupjà, Galceran de Castells.³⁸ Aquest segon document és fet, per tant, a requeriment del dit tutor dels infants i del dit jutge, i correspon als béns heretats dels pupils en concepte d'administració per a la seva tutela. A més, hi eren presents el nou notari, Ramon d'Orts, que havia pres possessió de la notaria el dia 23 de juliol, així com els testimonis Jaume Pere, de Sant Iscle, i Mateu Celrà, de Foixà, macip del difunt Ponç.

Totes les pertinences es trobaven en el domicili en què vivia el difunt, "*cum domibus eidem contiguís*", localitzat dins els murs de Rupjà. Aquest se situava, segons diferents informacions contrastades a partir dels capbreus conservats i altres referències documentals indirectes, en l'àrea nord-oriental de la vila, en l'actual placeta de la Cúria, on encara avui existeix l'edifici d'estil gòtic que va albergar la notaria des del segle XV fins a finals del XIX.³⁹ De fet, aquesta sembla una zona d'una certa concentració del poder local, on residien alguns dels veïns més il·lustres, com els donzells Jordà d'Abellars,

³⁷ AHG Ru 500, f. 69r-71r. i 73r-74r. L'anàlisi comparada dels dos documents pot resultar interessant, especialment en algunes variacions en les descripcions dels béns, que ens aporten més informació sobre els objectes. És curiós com, per exemple, les tres quarteres de carn salada del dia 2 d'agost, es converteixen en només dues l'endemà.

³⁸ AHG Ru 500 (3).

³⁹ És especialment interessant la referència, en un capbreu de l'època, de l'afrontació del veí Guillem Garriga. Segons ell, la seva casa limitava al nord amb la del notari Guillem Ponç. En lletres modernes, però, al marge d'aquesta inscripció, s'hi pot llegir "Galceran Nató. La notaria", com a indicació que es tractava del mateix edifici que ocuparia la futura escrivania de la família Nató, notaris de Rupjà fins a finals del segle XIX. AHG Notarial Ru 21 (1358, juliol 24-1373, gener 3).

Dalmau Gallard i Ramon de Finestres, batlles molts anys de Rupjà i els seus termes, o el saig Guillem Ferrer.

Encara que no ho podem assegurar, és força probable que aquest fos el mateix domicili on vivia Ponç i hi tenia la notaria als seus inicis a Rupjà, l'any 1356, quan pagava 6 sous anuals a Berenguer Nadal i Guillem Garriga pel lloguer d'unes cases situades al costat de la casa de Pere Ferrer.⁴⁰ En qualsevol cas, en una de les primeres disposicions del seu testament, Ponç dictaminà que s'havia de satisfer als hereus de n'Alomar, sagristà difunt de Rupjà, cent cinquanta sous del preu de la casa on vivia el notari, que en altre temps havia estat del dit religiós. Per altra banda, sembla que en vida de Ponç hauria existit alguna mena de pacte de permuta de cases amb els cònjuges Berenguer Borràs i Blanca, veïns del mateix carrer, intercanvi que suposadament es va fer efectiu el 20 de gener de 1375, en haver ja traspassat el notari.⁴¹

La casa reflectida en els inventaris no sembla distingir-se notablement, almenys a nivell estructural o de disposició d'estances, de la dels altres notaris rurals coneguts, ni tampoc de la d'alguns dels hospicis veïns. L'edifici, d'una sola planta, es dividiria almenys en quatre dependències o habitacions, segurament unides entre si per l'interior. L'entrada, anomenada també "celler", atesa la seva funció complementària de magatzem, no difereix gaire de la d'altres cases pageses properes. Trobem, sobretot, diferents productes, ja la majoria alimentaris (farina de forment, mestall, sagins de porc, carnsalada, vi), i estris i materials per a la seva producció, manipulació i conservació (dalls, sacs, botes, vaixells i tines per al vi i diverses gerres per a l'oli, pasteres, posts i portadores pel pa). En efecte, en el revers de les cobertes d'alguns volums notariais de Guillem Ponç s'hi troben anotacions esparses sobre les compres de diversos aliments, però tampoc descartem l'existència d'alguna possessió de terra o hort en mans del notari, com sabem que tenia, per exemple, el seu antecessor a la notaria, Francesc Sanxo,⁴² i que explicaria en l'inventari la descripció de tants recipients per a la producció vinícola.

Per altra banda, aquesta part central de la casa podria servir també com a menjador annex, tenint en compte que aquí s'hi localitzen diverses cadires,

⁴⁰ AHG Ru 480 (12).

⁴¹ AHG Ru 501 (1375 gener 20); Ru 75 (1375 gener 20).

⁴² ADG, Notularum, G-24, f. 150r-151r.

un banc i una taula per a menjar (“*ad comedendi*”), a més d’un canalobre que forma part dels múltiples utensilis per a la il·luminació que trobem per tota la casa. A més, moltes de les nombroses peces de vestir, així com estris i materials per a cosir (“*duos carts abtos per aperandum lanas*”, un sac amb una quartera de gra de lli), es documenten també en aquesta estança, malgrat que, lògicament, la major quantitat de robes es guarda a la cambra.

En aquesta darrera habitació, utilitzada probablement com a dormitori per la família del notari, s’hi troben tres matalassos amb tots els paraments necessaris per parar el llit (llençols, vànoves, colgues, coixins). L’estància sembla decorada mínimament per una estora, de cinquanta palms d’ample, i per una cortina. Possiblement, les diferents robes que s’hi descriuen, juntament amb les diverses tovalloles i tovallons, es guardarien en l’arquibanc que s’hi refereix.

Amb tot, cal dir que si bé els béns i les pertinences d’ús quotidià de Guillem Ponç i de la seva família entrarien dins la lògica del món rural, sense luxes excessius, és cert que, en comparació amb els nombrosos inventaris documentats de masos dels voltants, veiem una certa diferenciació qualitativa i, sobretot, quantitativa a través dels objectes, que ens obliga a comparar el domicili del notari més aviat amb les grans cases de la zona.⁴³ De fet, l’abundància i la considerable gamma de vestimentes inventariades tant d’home com de dona, de diferents colors i materials, podria ser, a falta d’un estudi més aprofundit, una clara mostra de la posició i diferenciació social del notari respecte a la resta de veïns, la majoria d’ells pagesos, en els inventaris dels quals les peces de roba hi són molt menys presents.

En efecte, tot i que és difícil recrear el nivell econòmic del notari, és possible suposar l’existència d’una certa fortuna, assolida no només a través dels nombrosos guanys de la seva feina (amb una abundant i fidel clientela) sinó també amb la participació en alguns negocis financers de certa importància (comandes de capital, compra de violaris)⁴⁴ i la possible possessió d’algunes propietats terrícoles. En definitiva, l’acumulació de béns

⁴³ Com veiem per exemple en l’inventari del castell palau episcopal de Paret Rufí, del 1397 (Serra, 1962, p. 563-575).

⁴⁴ Per exemple, AHG Ru 7 (1358 juliol 21). També la seva muller, Graïda, participava en aquest mercat creditici: AHG, Ru 18, f. 145r-145v; AHG Ru 493, f. 3v-4r; AHG Ru 497, f. 38r. I encara, en enviar: AHG Ru 500 (1374 agost 8); AHG Ru 500 (1374 agost 17); AHG Ru 75, f. 108r. A més, alguns jueus de Peratallada reconegueren tenir deutes pendents amb ella: AHG Ru 487 (1369 agost 1); (Marquès, 1992: 28, doc. 157).

materials inventariats, alguns de certa qualitat i valor, les considerables sumes ressenyades en el seu testament, o la disposició d'una serventa, anomenada Margarida,⁴⁵ es constitueixen com uns clars indicadors, a falta d'una major anàlisi, de l'estatus assolit pel notari rural Guillem Ponç.

La *camera scribanie* i la notaria

Dins de l'anàlisi de l'inventari, però, ens interessa destacar especialment la part de la casa dedicada a l'escrivania. Aparentment, en els inventaris que analitzem s'hi refereixen dos espais reservats per al desenvolupament de l'activitat professional del notari, la *camera scribanie* i la *scribania* pròpiament dita, que conviuen amb la resta d'estances de la casa. D'aquesta manera, a Rupià també es compleix el model teòric de casa obrador/oficina, d'equiparació entre l'espai laboral i el privat en un mateix edifici, proposat per Laureà Pagarolas (1994, p. 53). Així, encara que cal tenir en compte, segons refereix Cruselles per al cas valencià, que l'oficina notarial no transcendiria gaire més a la figura del notari titular (1998, p. 113), cal dir que Guillem Ponç disposaria a casa seva d'una sala especial per al treball i per a la recepció dels clients.

Així doncs, la primera estança, la *camera scribanie*, sembla ser l'avantcambra o habitació addicional que precedeix l'escrivania principal. En aquest espai, on s'hi troba una estora de tretze palms d'ample, podria haver-hi dormit algun dels ajudants o, fins i tot, el mateix Guillem Ponç. Així es desprèn de la localització d'un matalàs i dels diversos paraments d'un llit (llençols, coceres, capçal, colga, travesser, coixins, vànoves, flaçades), tot i que també es troben accessoris d'aquest tipus en el mateix estudi de la notaria. A més, s'hi documenten una llança i un escut, possible equipament militar del notari. Finalment, en aquesta primera cambra també hi trobem un cofre, un armari, un llibre vermell i altres objectes de cert valor, com ara dues culleres i dues tasses d'argent.

Aquesta *camera scribanie*, probablement, comunicava d'alguna manera amb l'espai dedicat a la cuina, con indiquen els diferents objectes que seguidament es refereixen (dues lloses, morters, olles, fins a divuit escudelles, dues taules, asts de ferro, etc.). La cuina deuria comptar amb algun tipus de sortida a l'exterior, que donaria a algun pati amb un petit estable, on es

⁴⁵ AHG Ru 75, f. 58r. Procedent de Peratallada, mantenia certa discòrdia amb la vídua del notari, Graïda, el gener de 1375.

trobava un porc i un rossí i alguns paraments (sella, bastos, esperons) per muntar-lo, possiblement en alguns dels desplaçaments laborals del notari.

Però és en la *scribania*, localitzada probablement a continuació de l'anterior *camera* (i amb algun possible accés independent al carrer) on es refereixen els objectes bàsics i necessaris per a l'activitat i la tasca diària del notari, que atendria aquí els seus clients. Aquí hi trobem, a banda d'uns pocs utensilis i materials indispensables per a l'escriptura (dos tinters de plom), també obres de referència relacionades amb l'art de la notaria i el seu exercici, i que eren possessions habituals entre els notaris i escrivans més dignificats de l'època (Hernando, 1995, p. 464-466; Piñol, 1999, p. 125-152).

D'aquesta manera, Guillem Ponç comptava amb un *Rotlandin* anomenat *Rotlandina* a l'inventari de la vídua Graïda, que equivaldria a la *Summa artis notariae* de Rolandino Passageri. Així es desprèn de la descripció feta en l'inventari, que indica que l'obra comença, amb unes lletres blanques, amb els termes "*Antiquis temporibus...*", als quals seguiria "*super contractuum et instrumentorum formas*", així com reflecteixen alguns textos conservats d'aquest tractat, com per exemple un magnífic manuscrit del segle XIV conservat a la Biblioteca Vaticana.⁴⁶

En efecte, aquesta obra de Rolandino era un text fonamental per a l'aprenentatge i el treball del notari (Turull, 1988, p. 27-51), però, malgrat que va gaudir d'una àmplia difusió entre els professionals de l'escriptura i del dret, allò cert és que no tothom disposava d'un volum d'aquest valor. D'entre tots els notaris de Cervera, per exemple, només Antoni Toldrà comptava amb una *Summa*, juntament amb unes *Constitucions* de Catalunya (que també figuren en la petita col·lecció de Ponç), uns exemplars (els dos únics del notari cervari) valorats en 60 sous (Turull, 1988, p. 37). De fet, el *Rotlandin* sol aparèixer entre les possessions dels personatges més destacats, com, entre d'altres, Francesc Vidal, escrivà de la cúria del bisbe de Barcelona el 1373, o el mercader barceloní Joan de Torre l'any 1375, que comptava amb una biblioteca de més de seixanta volums (Hernando, 1995, docs. 315, 331).

Per altra banda, a l'inventari de Ponç s'hi referencia també un altre llibre en paper, titulat *Vadell*. Es tracta d'un formulari notarial, compil·lat pel mallorquí Guillem Vadell, i àmpliament estès arreu de les terres catalanoaragoneses durant la baixa edat mitjana. De fet, es conserva un

⁴⁶ Biblioteca Vaticana, Mn. Urb. lat. 177, f. 2r-77r. Es pot consultar digitalment a https://digi.vatlib.it/view/MSS_Urb.lat.177 [consulta: 18 febrer 2021].

exemplar de característiques molt similars a aquest formulari procedent de la notaria de la Bisbal, inserit dins d'un volum notarial coetani a l'època de Ponç.⁴⁷ A tall d'hipòtesi, i a falta d'un estudi aprofundit d'aquest text que completi el treball de Maria Josepa Arnall (2001, p. 435-457), és plausible que pogués tractar-se del mateix exemplar.

Finalment, la petita biblioteca del notari se saldava amb un salteri en pergami, cobert de vellut vermell, i unes *Constitucions* que, a la vegada, contenien els Usatges de Catalunya. Iniciat amb les paraules "*Antequam Usatici...*", es tractava d'un llibre en paper, segurament a tall de manual d'ús pràctic, que seria molt diferent dels grans còdexs il·luminats que ens han pervingut (Coll, 1995). En tot cas, aquesta important obra, de tipus jurídic general, era d'obligada consulta del notari per a la resolució de determinades qüestions de dret públic i consuetudinari català, com per exemple les disposicions juridicolègals referents a les nombroses vídues documentades en aquests anys entre els folis de Ponç.⁴⁸

Amb tot, segons Max Turull, mentre que l'obra de Rolandino havia de servir per resoldre dubtes sorgits de la problemàtica contractual privada, per la seva part les compil·lacions de caràcter més genèric, com eren precisament les *Constitucions de Catalunya* i els *Usatges*, textos indispensables en àmbit català, havien de respondre i aclarir nocions capitals del dret públic del país (1988, p. 43-44).

NOTES SOBRE EL TRASPÀS DE PROTOCOLS

Per acabar, no voldríem deixar de mencionar alguns aspectes que creiem prou significatius amb relació a la successió de Guillem Ponç com a notari. Molt s'ha debatut sobre la propietat, pública o patrimonial-privada, dels volums confeccionats pels notaris catalans (Casadó, 1988, p. 165-184; Baiges, 1994, p. 131-166). Per al cas que ens ocupa, pot ser significatiu que Ponç no faci menció en cap moment del seu testament al destí reservat als seus protocols notariaus, fruit de l'intens treball de tota una vida. Aquests tampoc es reflecteixen, malauradament, en els inventaris redactats *post mortem*, en els primers dies d'agost de 1374.

⁴⁷ AHG LB 1480 (1334-1387).

⁴⁸ Per exemple, Francisca, muller del difunt Jaume Roca, de Parlavà, del 13 de setembre de 1371 (AHG Ru 493): "*Cum iuxta Constitutiones Generales Catalonie uxor mortuo marito inventarium facer e teneantur...*".

Al contrari, el 26 de juliol del dit any, set dies després del traspàs del notari, el bisbe de Girona escrivia una lletra a Bernat Roca, batlle episcopal de Rupjà, en què li manava expressament que fes entrega a Ramon d'Orts, que havia estat escrivà jurat de Ponç i recentment nomenat nou notari de Rupjà,⁴⁹ de totes les escriptures de la notaria.⁵⁰ D'aquesta manera, tots els volums van ser entregats directament al nou regent de la notaria de mans de l'autoritat pública senyora directa de l'escrivania. Com indiquen M.T. Ferrer i Mallol i J. Riera i Sans, la intervenció dels poders públics pretenia evitar el perill que podia suposar la pèrdua irremeiable dels protocols, a la vegada que expressava la voluntat d'assegurar una ràpida i necessària continuïtat de la funció notarial, en la línia de la preservació de la *res publica* (Ferrer; Riera, 1974, p. 395-428).

Les exigències de l'ofici notarial, certament, no s'aturaven. En el mateix volum, en el foli següent a la redacció del testament del ja difunt Ponç, es va escriure un nou assentament, tot indicant en la part superior d'aquest el començament d'una nova etapa a l'escrivania rupianenca: "*Hic incepit regire scribania castris de Rupiano et eius terminorum Raymundii de Ortis, notario; quem dirigit dictus obram Marie, Matris Eius*", seguit de l'any i la data, el 30 de juliol, del nou contracte inserit.

Si bé feia ja temps que Ramon d'Orts, clergue tonsurat natural de Cassà de Pelràs i escrivà jurat del notari titular, treballava com a auxiliar en la notaria, ara ho faria en qualitat de regent de l'oficina, com a substitut de l'hereu homònim del difunt Guillem Ponç, encara en minoria d'edat per exercir les funcions notariales. Orts també treballà puntualment com a notari substitut de Palamós, i entre 1378 i 1382,⁵¹ després d'haver contret matrimoni amb la vídua de Ponç, Graïda, acabà els seus dies regentant l'escrivania de Cruïlles.⁵²

Després d'aquesta breu regència de Ramon d'Orts (1374-1376), arribà a la notaria de Rupjà Francesc Guinard (1376-1388), també en qualitat de substitut del fill i hereu de Ponç, anomenat també Guillem, a qui no trobem treballant a l'escrivania del seu difunt pare fins a 1387.⁵³

⁴⁹ Només quatre dies després de la mort de Guillem Ponç: "E puy lo dimarts següent, a XXIII del dit mes de juliol de l'any de LXXIII fo creat notari del dit castell e terme d'equell en Ramon d'Orts, per mosenyor en Bertran, per la gràcia de Déu bisbe de Girona", com reflecteix l'anotació en el revers de la coberta (AHG Ru 500, coberta anterior).

⁵⁰ ADG U-62, f. 158v.

⁵¹ AHG Pa 606 (1378 febrer 24-març 29).

⁵² ACA, Monacals, Sant Miquel de Cruïlles, rotlle 6, pergami 20 (1382 gener 15).

⁵³ AHG Notarial Ru 504 (1387 octubre 21-1389 març 12) (manual de Francesc Guinard i Guillem Pons fill). De Francesc Guinard, es conserva una gran quantitat de volums notariales.

CONCLUSIONS

Al llarg del treball hem pogut apropar-nos mínimament a la trajectòria vital i professional d'un notari rural empordanès del segle XIV, Guillem Ponç. De manera significativa, l'anàlisi de la seva quantiosa producció escrita, la documentació notarial, així com també la de diferents documents episcopals, ens ha permès copsar diferents aspectes de la seva vida més personal, i apropar-nos així a l'individu.

Procedent de la vila de Bàscara, Ponç degué fer els seus primers passos professionals en alguna escrivania propera, aprenent de forma pràctica l'ofici de notari. Tot i així, és possible que disposés d'algunes nocions de dret i altres aspectes jurídicolgals, necessaris per desenvolupar el càrrec de jutge de la cort senyorial de Rupjà entre 1350 i 1353. Al llarg del seu recorregut professional i vital, el trobem documentat treballant a les notaries d'Ullastret, la Bisbal i, finalment, Rupjà, on finiria els seus dies el juliol de 1374, després de vint anys d'ofici en aquesta darrera vila.

És precisament en aquest moment on hem fixat l'atenció del nostre estudi. El dictat del seu testament, poques hores abans de morir, i la posterior redacció de dos inventaris dels seus béns, un per a la tutela dels seus fills pupils, i l'altre a càrrec de la seva vídua, ens han permès obtenir dades molt valuoses sobre la vida material i quotidiana del notari, complementades amb altres notícies disponibles de la seva existència. L'anàlisi d'aquests documents deixa entreveure tant la rellevància social que va adquirir Ponç dins de la comunitat local com a notari de la vila, com també el nivell econòmic assolit gràcies sobretot a l'ofici notarial, en la que sens dubte fou la principal escrivania de la zona. Una posició socioeconòmica que el va apropar, des de molt aviat, als sectors econòmics més influents i actius del moment i del territori, com per exemple els drapers Marquès, de Monells, amb qui emparentaria la seva filla gran, i que li va permetre també participar de certes operacions i transaccions de capital, en especial en la compravenda de violaris.

Finalment, la transmissió hereditària de l'ofici i de la notaria al seu fill i hereu Guillem, comportà una significativa estabilitat socioprofessional de la família Ponç en els anys esdevenidors, en un context baix-empordanès de formació d'autèntiques nissagues de notaris, com els Ballester de la Bisbal, els Martí de Monells, o, amb diferència, els futurs Nató de Rupjà, titulars de l'escrivania durant dotze generacions, fins el 1873. Amb tot, el futur notari Guillem Ponç II (1365-1429) seguiria els passos marcats pel seu pare, encara

que aquest fou un camí que, com demostra la seva espectacular, centenària, producció notarial, va superar amb escreix el del seu progenitor. Però això ja mereix un capítol a part.

BIBLIOGRAFIA

- AMMANN-DOUBLIEZ, Chantal. "Esquisse d'une histoire notariale du diocèse de Sion au Moyen Age : sources et problématique". *Vallesia*, XLVI, 1991, p. 169-204.
- ANTUÑA CASTRO, Roberto. *Notariado y documentación notarial en el área central del señorío de los obispos de Oviedo (1291-1389)*. Oviedo: KRK Ediciones, 2018.
- ARNALL I JUAN, Maria Josepa. "Fragment d'un formulari notarial del segle XIV conservat a l'Arxiu Històric de Girona". *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 22 (2001), p. 435-457.
- ARNALL I JUAN, Maria Josepa; PONS I GURI, Josep Maria. *L'escriptura a les terres gironines (segles IX-XVIII)*. Girona: Diputació de Girona, 1993, 2 vols.
- AULADELL I AGULLÓ, Marc; COSTA I VIARNÉS, Immaculada; MANCEBO I GARCIA, Sílvia; SOLER I SIMON, Santi. *Catàleg dels protocols del districte de la Bisbal d'Empordà*. Barcelona: Fundació Noguera, 2017, 2 vols.
- BAIGES I JARDÍ, Ignasi Joaquim. "El notariat català: origen i evolució". *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 131-166.
- BAUCELLS I REIG, Josep. "L'Església de Catalunya a la Baixa Edat Mitjana". *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 13, Barcelona, 1992, p. 427-442.
- CASADÓ RIBAS, Francesc Xavier. "El llegat testamentari de protocols a la ciutat de Barcelona (segle XV i primer terç del segle XVI)", dins *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*. Barcelona, Fundació Noguera, 1988, p. 165-184.
- CEBRIÀ I LLISTOSELLA, Maria Teresa. "La notaria de Rupjà, una aproximació a la seva història". *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols (EHDAP)*, 15 (1997), p. 59-76.
- COLL I ROSSELL, Gaspar. *Manuscrits jurídics i il·luminació. Estudis d'alguns còdex dels Usatges i Constitucions de Catalunya i del decret de Gracià. 1300-1350*. Curial Edicions/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- COMAS VIA, Mireia. *Entre la solitud i la llibertat. Vídues barcelonines a finals de l'Edat Mitjana*. Barcelona: Viella, 2015.
- CRUSELLES GÓMEZ, José María. *Els notaris de la ciutat de València: activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1998.
- FENJEAN, Claude, "Notaires et cour de justice en Catalogne, 1250-1320", p. 169-182, dins Lucien FAGGION, Anne MAILLOUX, Laure VERDON (dir.). *Le notaire. Entre métier et espace public en Europe VIIIe-XVIIIe siècle*. Aix-en-Provence: Presses universitaires de Provence, 2008.
- FERRER I MALLOL, Maria Teresa; RIERA I SANS, Jaume:

- “La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la Baixa Edat Mitjana”. *EHDAP*, IV (1974), p. 395-428.
- El llibre de comptes de Nicolau de Mediona*. (rev. Carles Vela Aulesa). Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2018.
- FORNS DE RIVERA, María Cristina. “El libro de albaceazgo de Bartomeu de Miramat, notario de Molins de Rei (1391)”. *Actes del I Congrés d’història del notariat català*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 559-578.
- GUNZBERG MOLL, Jordi. “Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)”. *Actes del I Congrés del Notariat Català*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 373-387.
- HERNANDO DELGADO, Josep. *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995.
- IGLESIAS I FONSECA, Josep Antoni:
Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1475). Barcelona: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1996.
- “El bibliòfil Bernat d’Esplugues (†1433), notari i escrivà del Consell de la ciutat”. *Barcelona Quaderns d’Història*, núm. 5 (2001), p. 57-78.
- LLIBRER ESCRIG, Josep Antoni. “L’origen d’una nissaga de notaris valencians. Els Dassió al segle XV: de l’escrivania rural al notariat urbà”. *EHDAP*, XXIX (2011), p. 43-61.
- MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Josep Maria. “Jueus del Baix Empordà a les lletres episcopals (1326-1385)”. *Estudis del Baix Empordà*, 11 (1992), p. 13-31.
- MOLINÉ I BRASÉS, Ernest. “Inventari i encant dels béns d’un notari barceloní”. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, X (1921), p. 277-284 i 425-426.
- PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà. “Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanies de la Barcelona medieval”. *Lligall: revista catalana d’Arxivística*, 8 (1994), p. 55-72.
- PIÑOL ALABART, Daniel:
 “Pere Sabater, notari de Tarragona i lletrat (segle XV)”. *EHDAP*, 17 (1999), p. 125-152.
Escriure a l’edat mitjana: poder, gestió i memòria. Barcelona: Universitat de Barcelona Edicions, 2018.
- POISSON, Jean-Paul. *Notaires et société. Travaux d’histoire et de sociologie notariales*. Paris: Institut International d’histoire du notariat, 2 toms, 1985 i 1990.
- REDON, Odile. “Le notaire au village. Enquête en pays siennois dans le deuxième moitié du XIIIe siècle et au debut du XIVe siècle”, dins *Champagnes médiévales: l’homme et son espace (études offertes à Robert Fossier)*. Paris: Publications de la Sorbonne, 1995, p. 667-680.
- SAURA NADAL, Jordi:
La notaria de Rupjà a l’edat mitjana. un estudi de l’activitat notarial (1371-1372). Treball Final de Màster en Cultures Medievals, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2019 [disponible al dipòsit digital de la UB: <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/171903> (última consulta: 17 febrer 2021)]
- “La vila de Rupjà a finals del segle XIV: estudi d’un capbreu del bisbe de Girona”. *Estudis del Baix Empordà*, 2020 (39), p. 57-91.
- “La notaría de Rupjà en la Baja Edad Media. Un estudio de la actividad notarial (1371-1372)”, dins *Los objetos escritos. Investigación y estudio. Actas de las I Jornadas de*

Jóvenes Investigadores en Ciencias y Técnicas Historiográficas (Universidad Complutense de Madrid, 24-25 septiembre de 2020) [en premsa].

SERRA I RÀFOLS, Elies. "Oficis i eines al segle XIV". *VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, vol. I, Barcelona, 1-6 d'octubre 1962*, p. 563-575.

TURULL RUBINAT, Max. "Antoni Toldrà (notari del segle XIV) i la *Summa Rolandina*". *Miscel·lània Cerverina*, 6 (1988), p. 27-51.

[Recepció de l'article: 17-2-2021]

[Acceptació de l'article: 18-5-2021]

